

Airbel Impact Lab
Research & Innovation at the IRC

Isku darka Dhaqanka iyo Casriyeynta Yareynta Qatarta Masiibada ee Dhibaatooyinka Badan:

Xaalad Afgaanistaan iyo Soomaaliya

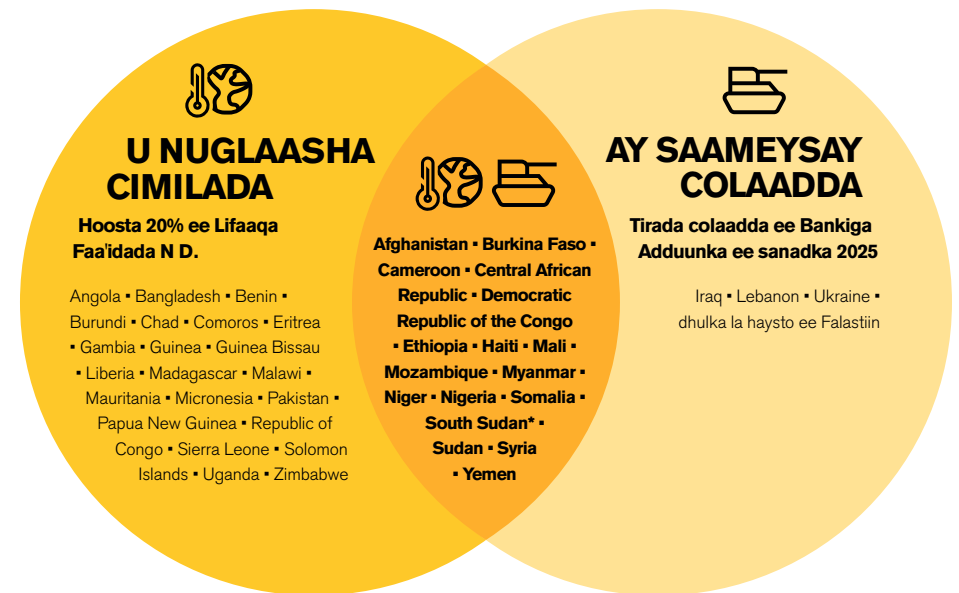

Ciida qalalan ee degmada fog ee Sang-e-Atash, gobolka Badghis, Afghaanistaan. Dagayaasha ma haystaan biyo gabi ahaanba haddii uusan roob da'in—xattaa biyo cabitaan. Sawirka ay maalgeliyeen Midowga Yurub.

Sadexda caqabaddood ee isbeddelka cimilada aduunka, saboolnimada iyo colaadda ayaa la kulmaya/ ayaa wajahaya dhibaatooyin badan oo kaliya 17 wadan (**Jaantuska 1**). In kastoo baahi degdeg ah ay jirto, Ma jiro qaabab waxtar ah /oo loogu diyaar garoobo, ka jawaabida iyo ka soo kabsashada masiibooyinka ayaa ku maqan gudaha nuglaanshaha cimilada ugu badan iyo bulshooyinka ay colaada saameysay. Booskaan banaan ayaa u horseedo in ay sare uqaado nugalnaashaha bulshada, wareega xaalufinta deegaanka, saboolnimada iyo colaada oo waxay uga sii daraysaa xaaladda xun ee hadda jirta. Maanta, Waxaan ku qiyaasnay inay jiraan illaa 52 milyan oo beeraley oo ku nool heerka saboolnimada hoose ¹ iyo 114 milyan dad ah oo ay soo foodsartay cunto yari bulshadooda ² guud ahaan dhibaatooyinka xun. Bulshooyinkani waxay gacan ka geystaan kuwa ugu yar ee isbedelka cimilada laakiin waxay leeyihiin saameynada ugu xun. Waxaa jiray dayacaad hogaamada caalamka oo badanaa waxaa laga saaraa xeeladaha waxqabadka cimilada caadiga ah, taasoo u janjeerto inay diirada saarto goobo aad u xasiloon.

Sheybaarka Saameynta Airbel, Waaxda Cilmi baarista iyo Hal abuurka IRC, iyo Kooxaha Dalka ee IRC, oo kaashanayo beeraleyda iyo daneeyayaasha deegaanka, ayaa hadda sameynayo saameynta baarista naqshada aadanaha xudunta u ah sida tallaabada koowaad ee lagu soo saaro, lagu tijaabiyo iyo baaxada xalalka Yareynta Halista Masiibada (DRR) oo bulshooyinka beeraleyda oo guud ahaan dhibaatooyinka badan. Ujeedada cilmi baaristaan ayaa ah lagu daro cilmiiga deegaanka, dadka dhaladka iyo dhaqanka (LITK) iyo jenoollijiyada soo baxeysa si sare loogu qaado xalal dhameystiran oo la qabsan karo DRR kuwaasoo u dhaxeeyo diyaargarowga, jawaabida iyo soo kabsashada waafaqsan xaaladaha cimilada firfircoon iyo colaada. Waxaan ku bilaabeynaa shaqadaan iskaashiga Kooxaha IRC ee Wadamada Afghaanistaan iyo Soomaaliya, iyadoo la tixgelinayo saami

JAANTUSKA 1: Isgoyska Cimilada, Saboolnimada iyo Colaada

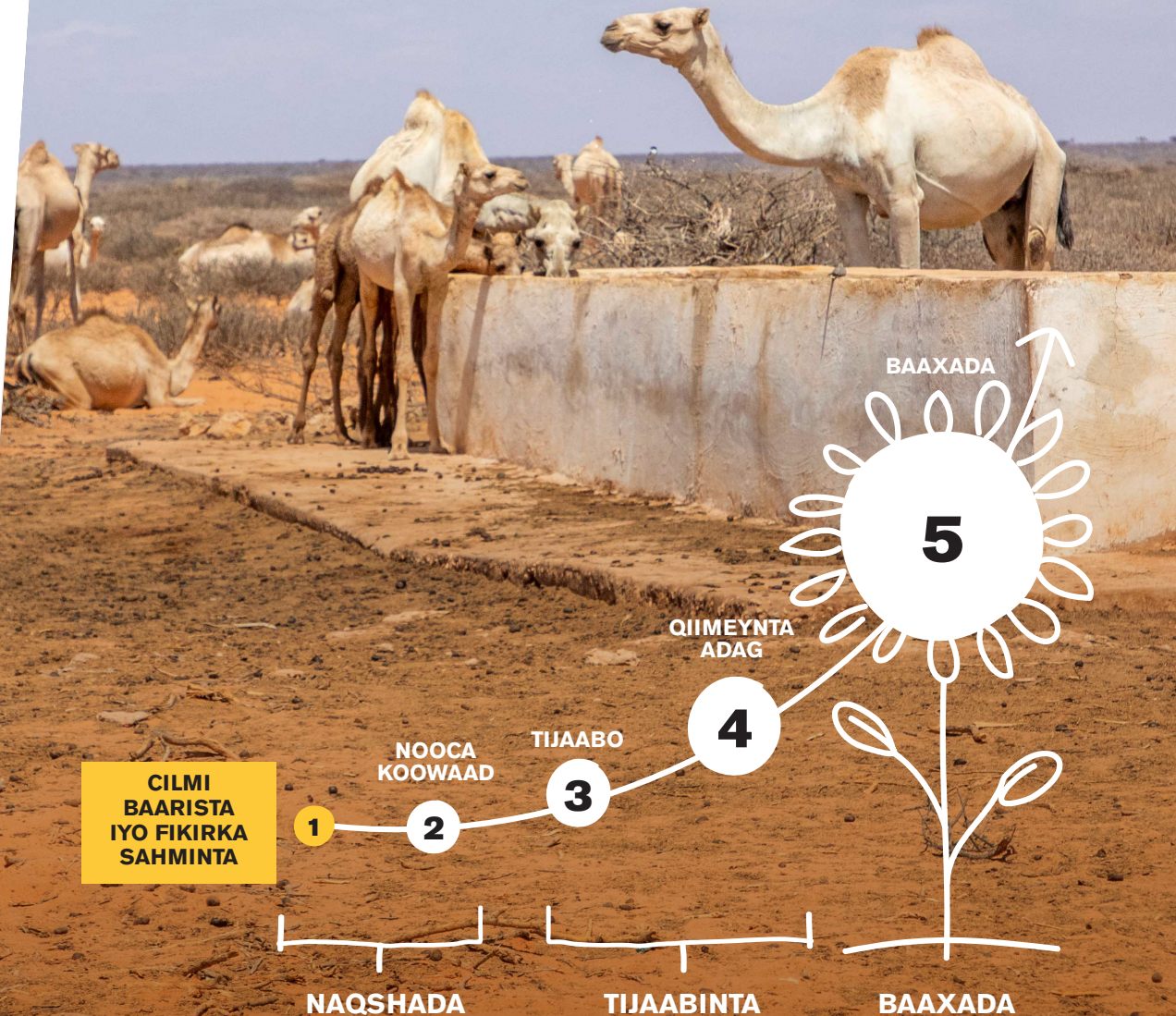
*Oraalada wadamada sida daran ugu nugul cimilada laakiin aan lagu sheegin lifaafa. Illaha: UNEP

1 Qiyaasta lagu soo saaray iyadoo la isticmaalaayo heerarka saboolnimada qaranka oo tirada dadka ka shaqeynayo beeraha ee wadan walba, sida waafaqsan xogta Bangiga Aduunka.
 2 Qiyaasta lagu soo saaray iyadoo la isticmaalaayo heerarka xunto yarida qaranka IPC oo tirada dadka ku nool goobaha baadiyaha ee wadan walba, sida waafaqsan Waaxda Dhaqaalaha Qaramada Midoobay iyo Arimaha Bulshada, xogta Qeybta Dadyowga.

weyn oo baahida bani'adaanimada iyo saameynta weyn ee masiibooyinka ee goobaha baadiyaha oo labada wadan ah. Si wadajir ah, waxaan soo saarnay qeyb afkaaraha xalalka hore, laga eegay halkaan, balanqaadka ugu badan oo aan sii wadeyno inaan sameyno sannadka naga horeeyo. Dadaal wadajir ah oo ay wadaan isbahaysi dowlado ah, hay'ado kala duwan, ururrada asaaga ah iyo maalgeliyayaasha ayaa looga baahanyahay in lagu meelgeliyo heerka buuxo ee xalalka xasaasiga-colaada ee lagu badelayo adkeysiga cimilada ee dhibaatooyinka badan.

UJEEDOOYINKA CILMI BAARISTA, QAABABKA IYO BAAXADA

Inta lagu laguguda jiray 2023, iyadoo qeyb ka ah cilmi-baarista caalamiga ah iyo mudnaanta hal abuurka diirada lagu saaray hab nololeedyada u adkeysiga-cimilada, IRC waxay bilowday cilmi baaris cusub iyo hindisaha naqshadeynta ee Afgaanistaan iyo Soomaaliya iyadoo ujeedada ay tahay kor u qaadista beeraleyda inay helaan DRR dhammeystiran oo la qabsi leh. Ujeedada cilmi baaristaan waa falanqeynta arimaha iyo caqabadaha hortaagaan DRR yaraynta qatarta masiibada ee labada waddan iyo in la ogaado fursadaha iyo xalalka suurtagalka ah ee lagu yareynayo xadeynada. Qaababka waxaa ku jiro dib u eegista cadeynta iyo dib u eegista miiska; wareysiyada xog geliyayaasha taqasusyada deegaanka iyo caalamiga ah oo matalaya hay'adaha dowliga ah, ururada aan dowliga aheyn (NGOs) iyo ururada dowliga ah (IGOs); wada-hadalada kooxeedka lala yeeshay beeraleyda iyo xoolo dhaqatada (lab iyo dhedigba); iyo naqshadeynta aqoon is weydaarsiyada taxanaha ah oo lala yeesho hay'adda IRC ee hab nololeedka beeraha iyo kooxaha farsamada maamulka iyo sidoo kale beeraleyda iyo xoolaleyda. Waxaan isticmaalnaa dhowr qaab dhismeedyo xeeladeysan iyo saadaalinta natiijooyinkeena si aan u fahamno sababaha asaasiga ah ee dhibaataada, iyo sidoo kale caqabadaha degdega ah ee lagu yareynayo iyo fursadaha laga faa'ideysan karo.

Ceel Soomaaliya ku yaalo oo ay qodeen IRC. Ka hor inta aysan kooxda bilaabin qodida, waxay isu keeneen dadka bulshada oo waxay ku qaateen sadex maalmood oo ay kala hadlayeen muhiimadooda aasaaska ugu muhiimsan sida ay keentay abaarta: biyaha.

BILAABIDA CAALAMIGA AH

Si loo hubiyo in aan ka shaqeyneyno dhinacyada xalalka leh baaxada leh imaan karta ee dhammaan 17 ka wadan ee dhibaataada badan, waxaan ku bilownay falanqeynteenaa fiirinta caalamiga ah. Waxaan helnay caqabado guud oo hirgelinta DRR oo wadamada cimilada aadka ugu nugul iyo wadamada colaada saameysay (**Jaantuska 2**). Gudaha wadamadaan, lamo arimo ugu horeeyo ayaa carqaladeeyay waxtarka DRR: dhameystirka **maqnaanshaha qaababka DRR** oo bulshoo badan oo xoolo dhaqata beeraley ah, iyo **waxtar la'aanta qaababka jiray ee DRR** halkaasoo lagu hirgeliyo. Maqnaanshaha DRR ee bulshooyinka xoolo dhaqata beeraley ah iyo xoola dhaqatada waxay si toos ah ula xiriirtaa caqabadaha firfircoon iyo colaada kadib, kaasoo xadidaya awoodda

machadyada dowliga ah, rabitaanka, kaabayaasha iyo illaha si ay u siiso xalalka dhameystiran oo DRR ah bulshooyinka beeraleyda iyo xoolaleyda ee fog. Waxtar la'aanta qaababka xadidan ee jiray ayaa hadda la hirgeliyay oo waxay ka soo baxaan awooda farsamada xadidan si loo garto oo looga jawaabo qatarta oo labadaba ah qaababka casriga ah iyo dhaqameed. Tan waxaa sii xumeynaya xiriirinta liidata ee ka jira daneeyayaasha oo u sii dheer walaacyada deegaanka iyo maaliyada socota. Si wada jir ah, arimahaan waxay wataan dooqyada DRR dhammaystiran ee bulshooyinka beeraleyda-xool dhaqatada nugul. Marka la eego heerka caalamiga ah, farsamooyinka maalgelinta dhaqameed si wax ku ool ah uma bixinayaan illaha looga baahanyahay in sare loogu qaado ka hirgelinta DRR ee bulshooyinka beeraleyda iyo xoola dhaqatada (arag bogga 14-16).

JAANTUSKA 2

DHIBAATO

Guud ahaan dhibaatooyinka bartamaha, qaababka—heerka gobolka— iyo bulshada ay ula macaamisho DRR ma aha dhisida bulshooyinka beeraha iyo xoolo dhaqatada cimilada u dul qaadan kara, taasoo keeneeyso nugaanshaha korodhay iyo sare u qaadida wareega xaalafunti deegaanka, saboolnimada iyo qilaafta.

SABABTA KEENTA 1: DRR = Disaster Risk Reduction = Yareynta qatarta Musiibooyinka

1A:
Awooda hayadaha iyo rabitaankooda

1B:
Kaabayaasha dhaqaalaha

1C:
Illaha maaliyadeed

SABABTA KEENTA 2: DRR = Disaster Risk Reduction = Yareynta qatarta Musiibooyinka

2A:
Awooda farsamada

2B:
Xiriirinta

2C:
Walbahaarka deegaanka

2D:
Illaha maaliyadeed

Qaababka casriga ah

Qaababka dhaqanka

Qorsheynta gobolka

Qorsheynta bulshada

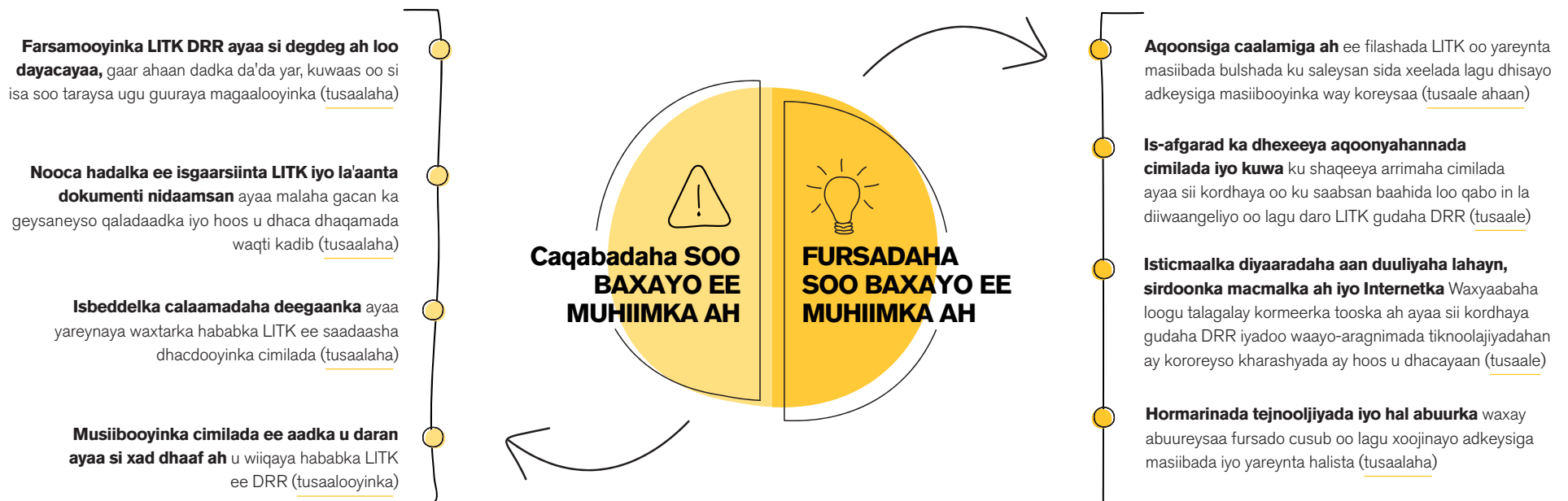
Sababaha asaasiga ah ee leh mida badka jaalalaha ama huruudda waxay leeyihiin suurto galnimada in la yareeyo iyada oo loo marayo isku-darka hababka casriga ah iyo kuwa dhaqameed ee DRR.

Intaa waxaa dheer, cilmi baarista ayaa waxay daaha ka qaaday isbeddelo kala duwan ee quseeyo kuwaasoo bixiya aragti ka baxsan dhibaata hadda jirta iyo dhibaatooyinka soo baxaya iyo fursadaha aan fileyno inaan la kulanno ee sii kordheysa mustaqbalka dhow. Isbedelada mudnaanta ugu sareeyso, sida lagu qeexay Hal abuurka IRC, Farsamada iyo Shaqaalaha Kooxda Dalka, waxaa lagu tilmaamay hoos. Caqabadaha waxay quseeyaan hoos u dhaca waxtarka iyo isticmaalka LITK, halka fursadaha ay la xiriiraan aqoonsiga sii korayo ee muhiimada LITK iyo hormarinta tejnoolijiyada ee booska DRR **(Jaantuska 3)**.

Dib u eegista caqabadahaan degdega ah iyo fursadaha oo ay weheliyaan sababaha asaasiga ah ee dhibaata, dhexgalka LITK iyo qaababka tejnoolijiyada casriga ah ee DRR ayaa u soo baxaya sida wadada balanqaadka sahaminta. Isku darka saadaalinta hormarsan iyo xogta tejnoolijiyada ay wado

iyo kuwa hodanka ah, cilmiga tusmada gaarka ah ee dhaqamada dhaqanka ayaa kaa caawin karo hubinta illaalinta, sii wadida ku haboonaanta iyo isticmaalida qaababka LITK iyadoo la wanaajinayo helitaanka tejnoolijiyada ee awood u siiso waxqabadka waqtiyeysan. Qaabkaan wuxuu xoojin karaa **awooda farsamada (2A)** iyo **xiriirinta (2B)** jilayaasha kala duwan, waxay hubisaa ka jawaabida sare u kacayo ee **murugada deegaanka (2C)**, buuxinta **meelaha banaan ee kaabayaasha (1B)** iyo taageerada qoysaska ee **illaalinta hantiyadooda iyo illaha dhaqaamaha (2D)**. Isku dhafkaan casriga ah iyo dhaqanka ayaa ka faa'ideysanaya awoodaha labada nidaam si loo helo xeelad aad u adkeysii leh oo DRR taasoo tixgelisa goobaha colaada saameysay sida Afgaanistaan iyo Soomaaliya. Si kastaba, si loo fahmo baaxada buuxdo ee caqabadahaan, iyo sidaas darteed aqoonso xalal gaar ah oo badan ee imaan karo, waa muhiim in la baaro sida ay uga muuqdaan wadan walba.

JAANTUSKA 3: Caqabadaha iyo Fursadaha Soo baxayo ee Muhiimka ah

AADISTA DEEGAANKA: AFGHAANIISTAAN

- **Qatarta 3raad ee ugu sareeyo** ee dhibaatooyinka bani'aadannimada iyo masiibooyinka caalamka¹
- **6da aad ugu nugul cimilada** wadanka caalamka²
- **5.7M dad** ayaa gudaha ku barakacay (IDMC 2024)
- **1.4M dad** ayay saameysaa masiibada sannad walba tan iyo 2000 (EM-DAT)
- **14.2M dad** ayaa wajahayo cunto yarida daran (IPC heerka 3 ama ka sareeyo) (IPC 2024a)

Rozama, 27, ee wabiga tuulada Sabzaab Bala, gobolka Bamiyan, Afgaanistaan, si ay u soo qaadaan biyo. Sida kuwa badan oo xarisyada, qoyskeeda wuxuu ku tiirsanyahay beerista baradhada iyo sareenta lagu sameeyo noolaansho. Sawirka ay maalgeliyeen Midowga Yurub.

Afgaanistaan, wadan aan bad laheyn oo ku yaal koonfurta/bartamaha Aasiya oo lagu garto cimilada roobka yar illaa roobka badan iyo dhulka buuraleyda, ayaa ay xudunta isgoyska dhibaatooyinka ku lugleh isbedelka cimilada, colaadaha iyo saboolnimada ba'an, taasoo ka dhigaysa mid aad ugu nugul masiibooyinka adag. Wadanka wuxuu soo maray tobaneeyo sanno oo colaad ah, oo dhammaaday 2021 markii Talibaan (ama Maamulka De Facto [DFA]) ay la wareegeen xukunka, iyagoo xasilinayo colaada laakiin soo dadejiyay dhibaato dhaqaale. Isbedelkaan ayaa u horseeday hoos u dhaca barakaca ay keeneen colaada, inkastoo socdaalka dhaqaale uu sare u kacay. Afgaanistaan ayaa weli ah mid aad ugu nugul masiibooyinka dabiiciga ah. Xaaladaha El Niño ee 2023-2024, tusaale ahaan, waxay keeneen roobab ka hooseeya isku celceliska oo waxay keeneen abaar sannadka sadexaad oo toos ah, ka dib abaartii ugu xumeyd muddo 30 sanno ah 2021/2022, taasoo si ba'an u saameysay beeraha iyo qoto dheereynta amniga cuntada (IRC 2024a) ; FAO & OCHA, 2024; OCHA, 2023). Qatarta abaarta waxaa u sii dheer qatarta masiibooyinka dabiiciga kale ee wadanka, oo ay ku jiraan dhulgariir, dhul go'a iyo fatahaada. Inta lagu gudo jiray Oktoobar 2023, dhul gariirka gaar ah ee daran ayaa saameeyay malaayiin reer Afgaanistaan ah, oo waxaa xigay dhulgariirro xiriir ah ee horaantii 2024 iyo fatahaad weyn oo gudaha Maarso 2024, kaasoo galaaftay nololsha 250 (Essar et al. 2024; IRC, 2024b).

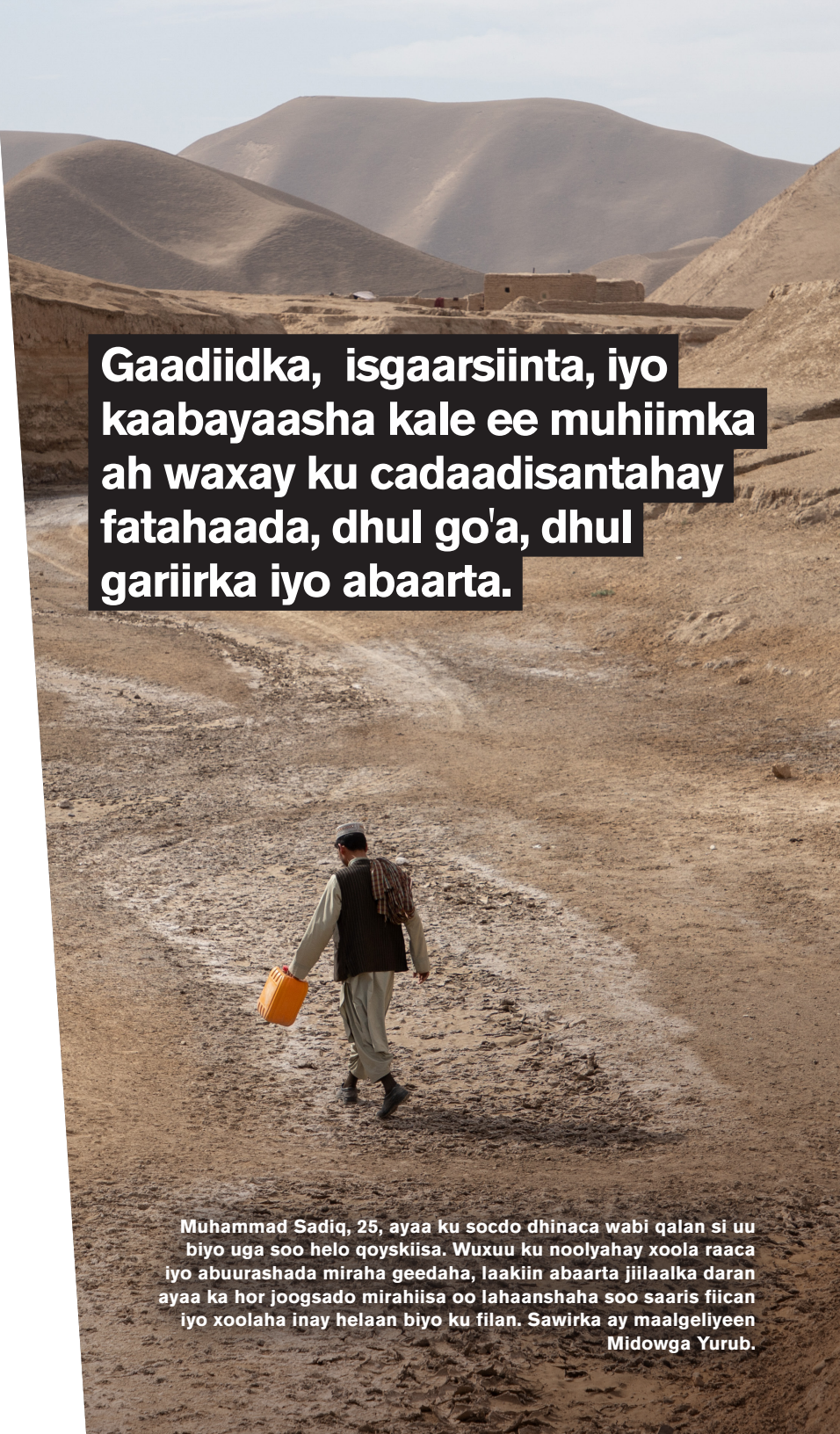
In kastoo ay jiraan dadaalo badan oo ay wadaan matalayaasha deegaanka iyo kuwa caalamiga ah si ay u xoojiyaan u adkeysiga Afgaanistaan oo isbedelka cimilada, dhimista qatarta masiibada ayaa weli ah mid adag sababtoo ah tiro ka mid ah sababaha keenay ee la xiriirto bulshada, heerarka qaranka iyo caalami. Gudaha Afgaanistaan, sida u nuglaanshaha cimilada badan, wadamada cilmilada colaada saameysay, caqabadaha lagu yareynayo qatarta masiibada waxay ka yimaadaan maqnaanshaha dhammeystiran ee dadaallada DRR ee gobollo badan, oo ay weheliso dhaqamada DRR ee waxtar la'aanta ah ee aagaga halka ay ka jiraan.

- 1 Sida waafaqsan lifaaqa qatarta INFORM's 2024, taasoo qiimeyneyo qatarta guud ee masiibooyinka 191 wadamo sida ku saleysan xaaladaha qaabeysan. INFORM–iskaashiga Kooxda Tixraaca Guddiga Inter-Agency Standing ee Qatarta, hay'adaha Digniinta Hore iyo Diyaargarowga iyo Guddiga Yurubiyaanka–waa kulanka daneeyayaasha badan oo ka kooban bani aadannimada, hay'adaha hormarinta iyo deeq bixiyaha iyo jaalalka farsamada oo hormarinta falanqeynada tirada la wadaago ee quseeyo masiibooyinka bani'aadannimada iyo maareynta masiibada.
- 2 Sida waafaqsan Lifaaqa Hal abuurka La qabsiga Caalamiga ah ee 2023 Notre Dame (ND-GAIN), taasoo qiimeyso nuglaanshaha wadanka iyo diyaargarowga lagula qabsanayo isbedelka cimilada.

SABABTA KEENTAY 1: Maqnaanshaha DRR

Heerka qaran ee Afgaanistaan, maqnaanshaha xeeladaha wax ku oolka ah ee DRR ayaa si qoto dheer u xididaysanaya sababtoo ah xaddidaadaha daran ee la xiriira **awooda hay'adeed (1A)**, natiijada toboneeyo sanno oo colaada joogtada ah. Xasilooni la'aantaan daba dheeraatay waxay si ba'an u hakisay kobaca dhaqaalaha iyo hormarinta hay'adaha, taasoo keentay xanibaada ku luglahaanshaha dowlada ee dadaalada DRR iyo dadaallada hormarinta balaaran (Sajid, 2024; Seerat, 2023). Iyadoo Afgaanistaan ay ku dadaaleysay inay xoojiso xeerarkooda DRR iyo qaabdhismeedka hay'ada tan iyo 2003, oo ay ku jiraan qorshaha maareynta masiibada qaranka la cusbooneysiisay, sharciga 2011 ee ka jawaabista musiibada qaranka, maareynta iyo u diyaargarowga, qorsho tallaabada qaranka xeeladeysan iyo Xeelada Qaranka ee Yareynta Qatarta Masiibada Afgaanistaan, hirgalinta waxaa caqabad ku noqday dhaqaale yarida iyo hay'adaha daciifka ah. Dhawaanahaan, caqabadaha daran ee dhaqaalaha iyo hay'adaha waxaa uga sii darsiisay awooda DFA ee 2021, taasoo soo dedejisay burbur dhaqaalaha iyo luminta maaliyada hormarinta muhiimka ah oo daboolay ku dhawaad boqolkiiba 75% qarashaadka dadweynaha (Giffin, 2022). Mamnuucida DFA 2022 ee haweenka ku jiro doorarka NGO-s ayaa sii xumeeyay dhibaataada, taasoo keentay inay ka baxaan deeq bixiyeyaasha ugu weyn iyo joojinada barnaamijka ee hay'adaha caalamiga ah (Giffin, 2022; IRC 2024a; UNDRR 2020). Kobaca dhaqaalaha ayaa hakad galay 2023 oo dhan, oo ay u dheertahay cunaqabateyn iyo xayiraadaha caalamiga ah ee go'doomiyay Afgaanistaan oo xayiray hantideeda bangiga dhexe, taasoo si daran u xadideysa ku qulqulka maaliyada shisheeye (Giffin, 2022). Xeerarka DFA iyo dhibaatooyinka dhaqaale ee la xiriira waxay si weyn u yareeyeen awoodaha hay'adaha, gaar ahaan DRR iyo gargaarka iyo dib u dhiska masiibada ka dib (D'Souza, 2024; Al Jazeera, 2022; IRC 2024a).

Hoo u dhaca **kaabayaasha (1B)** ayaa ka sii darsiisay nuglaanshaha masiibada Afgaanistaan. Gaadiidka, isgaarsiinta, iyo kaabayaasha kale ee muhiimka ah waxaa ciriiri geliyay fatahaad, dhul go', dhulgariirka iyo abaaro, kuwaasoo hakad geliyay gaarsiinta gargaarka iyo ka sii darsiisay dhibaatooyinka bani'aadannimada (IRC, 2024a). Kaabayaasha dhaqaale oo xadidan waxay xoojisaa sare u qaadeysaa caqabadaha ka jira labadaba magaalooyinka iyo miyiga. Iyadoo cilmi baaristeenaa ay diiradda saarto bulshooyinka Xoolo dhaqato beeraleyda ah iyo xaaladaha miyiga, waxaa sidoo kale muhiim ah in la qiro in bulshooyinka magaalooyinka Afgaanistaan, oo ay ku jiraan dad badan oo gudaha ku barokacay oo deggan deegaanada aan rasmiga aheyn, ay la kulmaan qataraha musiibada oo sii kordhaya sababtoo ah helitaanka ku filan ee kaabayaasha muhiimka ah (OCHA, 2023). Dhanka kale, xumaanshaha wadooyinka iyo kaabayaasha kale ee muhiimka ah ee meelaha fog ee miyiga ayaa sare u qaadaya nuglaanshahooda inta lagu jiro iyo masiibooyinka dabiiciga ah kadib.

Gaadiidka, isgaarsiinta, iyo kaabayaasha kale ee muhiimka ah waxay ku cadaadisantahay fatahaada, dhul go'a, dhul gariirka iyo abaarta.

Muhammad Sadiq, 25, ayaa ku socdo dhinaca wabi qalan si uu biyo uga soo helo qoyskiisa. Wuxuu ku noolyahay xoola raaca iyo abuurashada miraha geedaha, laakiin abaarta jillaalka daran ayaa ka hor joogsado mirahiisa oo lahaanshaha soo saaris fiican iyo xoolaha inay helaan biyo ku filan. Sawirka ay maalgeliyeen Midowga Yurub.

Ugu dambeyntii, **illaha dhaqaale ee xadidan (1C)**, ayaa ka sii darsiya burburka dhaqaale iyo cunaqabateynta caalamiga, ayaa weli caqabad ku ah waxtarka DRR. Dhimista daran ee qarash isticmaalka bulshada iyo xayiraada lacagaha bangiga dhexe ayaa sii xadidaya awoodda dalka ee lagu yareynayo saameynada musiibada iyo taageerida dadyowga nugul (IRC, 2022; Giffin, 2022).

SABABTA KEENTAY 2: Waxtar la'aanta DRR

Xaaladaha meesha barnaamijka DRR la heli karo, inta badan waxtar ma leh ama ma gaaraan bulshooyinka ugu nugul. Xoojiyaha koowaad ee waxtar la'aanta DRR waa **la'aanta awooda farsamo (2A)** oo labada ah qaababka casriga iyo dhaqanka. Gudaha **qaababka casriga ah ee DRR**, Kawada tagida balaaran ee tacliinyahanada iyo dhaqaatiirta — gaar ahaan haweenka tan iyo 2022 — waxay xoojisay duulimaadyada dheeraa ee raasumaalka aadanaha ee Afgaanistaan, taasoo baabi'isay cilmiga hay'adeed iyo farsamo ee muhiimka u ah hirgelinta guusha (Kumar, 2024). Isku duubida arintaan, nidaamyada waxbarashada ee muhiimka u ah sare u qaadista wacyigelinta iyo adkeysiga ayaa si daran u saameeya carqaladaha joogtada ah ee ay keeneen masiibooyinka. Tan waxaa sii ogasii daraysa maalgelinta aan ku filneyn iyo kaabayaasha aan badqabka aheyn. Sidaas darteed, waxaa jira yaraanshaha shaqaalaha xirfadeysan, taasoo sii wiiqeysa gaarsiinta adeegyada muhimka ah oo labadaba inta lagu jiro iyo masiibooyinka kadib (UNDRR, 2020). Dhinaca kale, **Qaababka LITK ee DRR** ayaa si weyn loo dayacay sabab la xiriirto saboolnimo baahsan iyo meeleyn (Barez, 2024). Bulshooyinka barakacay ayaa badanaa isku arka inay ka fog yihiin dhulalkooda dhaqameed iyo la'aanta hay'ad siyaasadeed oo muhiim ah oo si waxtar ah looga howlgelinayo qaababkaan, iyadoo la tixgelinayo nooca aan rasmiga aheyn ama qatarta ah ee deegaankooda. Ku noolaanshaha deegaano aan rasmi aheyn oo aan laheyn dhul ammaan ah ama helitaan adeegyada aasaasiga ah ayaa sii hor istaagaya awooda bulshooyinka barakacay in la hirgeliyo dhaqamadaan caadiga ah, taasoo ku dhaaftay nuglaansho inta lagu jiro masiibooyinka iyo kadib.

Xiriirinta xaddidan (2B) ee daneeyayaasha dhexdooda waxay sii xumaynaysaa caqabadaha hirgelinta waxtarka DRR. Maamulka daciifka ah iyo dhaqamada maareynta dhulka aan ku filneyn ayaa xoojiyey qataraha musiibada, oo ay usii dheer tahay qarashka dhimista DFA ee adeegyada bulshada iyo mudnaan siinta aan ku filneyn ee dadaalada DRR tan iyo 2021 (IRC, 2022; Kumar, 2024; Seerat, 2023). **Murugada deegaanka (2C)**, oo ay ku jiraan heerkulka sare u kacayo iyo qaababka cimilada daran, waxay kordhisaa soo noqnoqoshada iyo darnaanta abaaraha iyo fatahaada, taasoo sii wiiqeysa adkeysiga bulshada oo ka sii darsiineysa nuglaanshaha, gaar ahaan meelaha fogfog ee aan laheyn illaha iyo wacyigelinta (UNDRR, 2020;

OCHA, 2024; ARC, 2016). Walaacaan waxaa kiciya xaqiiqda oo in qiyaastii boqolkiiba 60% dadyowga ay ku tiirsanyihiin beeraha roobka ku baxa, taasoo dalka ka dhigeysa mid aad ugu nugul abaaraha soo noqnoqda oo ay uga sii darsiisay isbedelka cimilada (CAP 2024; OCHA 2024). **Illo la'aanta dhaqaale (2D)** ee heerka qoyska, oo lagu asteeyay faqri baahsan iyo shaqo la'aan, waxay caqabad ku noqotaa dadaalada adkeysiga-dhisida sidoo kale, taasoo ku reebtay dadyowga nugul inay si sareyso u gaarto saameynada masiibada (IRC, 2022; Alliance Cities, 2021). Sidoo kale, magaaleynta degdega ah ee ay horseeday colaada iyo masiibooyinka dabiiciga ah waxay u horseedeen badashada deegaanada aan rasmiga aheyn ee aan laheyn kaabayaasha iyo adeegyada muhiimka ah, taasoo sare u qaadeysa u nuglaanshaha masiibooyinka (UNDRR 2020; OCHA, 2023). Ugu dambeyntii, nuglaanshaha bulshada ayaa sii kordhiyay qatarta musiibada, taasoo keeneysa helitaanka waxtarka DRR gaar ahaan ku adag dumarka, dhalinyarada, dadka naafada ah, dadka laga tirada badan yahay, iyo kooxaha kale ee la takooro.

Khan Agha, 35, iyo gabadhiisa Zarmina, 7, waxay taagantahay dibada gurigooda dunsan ee degmada Mitarlam, gobolka Laghman, Afgaanistaan. Ku dhawaad 3,000 guryo ayaa la baabi'iyay ama waxyeelo soo gaartay inta lagu jiray roobabka xoogan iyo daadka ay la kulmeen Afgaanistaan oo dhan gudaha Abriil 2024.

AADISTA DEEGAANKA: SOOMAALIYA

- **Qatarta 2raad ee ugu sareeyso** ee dhibaatooyinka bani'aadannimada iyo masiibooyinka caalamka³
- **7da aad ugu nugul cimilada** wadanka caalamka 4
- **3.9M dad** ayaa gudaha ku barakacay (IDMC, 2024)
- **1.5M dad** ayaa saameysay masiibada sannad walba tan iyo 2000 (EM-DAT)
- **4M dad** ayaa wajaho cunto yarida daran (IPC heerka 3 ama ka sareeyo) (IPC 2024b)

Fartun, 27, waxay ku nooshaahy Dhusamareb, Soomaaliya, meeshaasoo 1.7 carruur ee ka yar 5 sanno jir ay ku wajaheyso nafaqo daro daran sida ay keentay abaarta dheeraatay. Markii midka ugu yar shanteeda carruur ay bilaabeen inay muujiyaan aastaamaha nafaqo daro daran, waxay geysay isbitaalka ay taageerto-IRC meeshaasoo uu ku helay daaweyn.

Soomaaliya oo ah wadan oomane ah oo ku yaalla Geeska Afrika, ayaa dhawaan waxaa soo food saartay abaartii ugu darneyd muddo afartan sanno ah, taasoo sababtay dhimashada 43,000 oo qof, iyadoo ay ku barakaceen in ka badan 1 milyan oo qof, oo sababay dhimashada 3.8 milyan xoolo ah (TRT Afrika, 2024). Intaa waxaa dheer, fatahaada waxay dalka oo dhan u keentaa qatarta musiibada. Fatahaada Deyrta 2023 ayaa barakiciyay 1.2 milyan oo dad oo waxay sababeen in ka badan USD \$176 milyan oo qasaare iyo burbur ah. Fatahaada xoogan ee 2024 waxay kiciyeen daacuun dillaaca, kaasoo si daran u saameynayo dadyowga nugul, gaar ahaan carruurta (UNDP, 2024; IRC, 2024). Nuglaanshaha isku darka Soomaaliya ayaa sare u qaaday biyo darida iyo dhibaatooyinka caafimaadka dadweynaha oo waxay si aan qiyaas laheyn u saameysay kooxaha la haybsooco, oo ay ku jiraan haweenka iyo gabdhaha, qowmiyadaha laga tira badan yahay iyo dadka naafada ah (USAID, 2024).

Intaas waxaa dheer, dhaqaalaha Soomaaliya ayaa wuxuu si weyn ugu tiirsan yahay beeraha, taasoo ay ka howlgalaan 80% dadyowga, iyo taasoo ka dhigaysa mid aad ugu nugul masiibooyinka dabiiciga ah iyo xaaladaha cimilada. Xoolaleyda iyo xoolo dhaqatada, ayaa muhiim u ah dhaqaalaha, ayaa wajaha qataro ka imaanaya abaaraha, cayayaanka ayaxa iyo colaadaha dhulka, taasoo ka sii darsiisa cunto yarida iyo nuglaanshaha (FAO, 2022; Wong, 2023).

In kastoo ay jiraan dadaalo ay wadaan dowladda Soomaaliya iyo hay'adaha kala duwan ee hormarinta si loo xoojiyo u adkeysiga wadanka ee isbedelka cimilada, dhimista qatarta musiibada ayaa weli ah mid adag sababo la xiriira sababaha keenay ee aan la xiriirin oo labadaba ah baaxada qaranka iyo caalamiga ah. Gudaha Somalida, sida u nuglaanshaha cimilada badan, wadamada cilmilada colaada saameysay, caqabadaha lagu yareynayo qatarta masiibada ee ka yimaada maqnaanshaha DRR ee gobollo badan, iyo dhaqamada waxtar la'aanta DRR aagaga halka ay ka jiraan.

SABABTA KEENTAY 1: Maqnaanshaha DRR

Toboneeyo sanno oo dagaalo sokeeye iyo xasilooni daro ah ayaa si daran u xadeeyay **awooda hay'adeed (1A)** ee Soomaaliya, taasoo keenta kormeerida, digniinta hore iyo gaarsiinta adeegyada (muhiimka u ah DRR) caqabada (USAID, 2024). Intaa waxaa dheer, iyadoo Soomaaliya ay ku dadaasho inay xoojiso xeerarkooda DRR iyo qaabdhismeedka hay'adeed tan iyo markii ay ansixisay Hab-maamuuska Kyoto 2010—oo ay ku jiraan iyadoo loo marayo ka go'naanta Qaab dhismeedka Sendai ee Yareynta Qatarta Musiibada, iyadoo u gudbineysa Tabarucaadooda ugu horeysay ee Qaran ahaan loo Go'aamiyay

(NDC) ee UNFCCC iyo, gaar ahaan, aasaasida Wasaarada Deegaanka iyo Isbadelka Cimilada (MoECC) gudaha 2022–, hirgelinta waxaa caqabad ku noqday awooda iyo illaha xadidan ee hay'adeed. Oilaafaadka dhuleed, oo ay u weheliyaan qaab dhismeedyada hay'adeed oo liito, ayaa u horseeday helitaan aan loo sineyn iyo barakaca beeralayda iyo xoolo dhaqatada waxa yar haysto (USAID, 2024; Adelphi, 2022; de Zoysa & Tye, 2023). Tan ayaa si gaar ah run uga ah koonfurta Soomaaliya, oo badanaa ay xukumaan kooxaha xag jirka ee Alshabaab iyo halkaasoo inta badan beeralayda dalka ay ku urursan yihiin, dhaq dhaqaaqa ayaa xadidan iyo adeegyada dadweynaha ayaa si gaar ah u burbursan (Arush, 2024; Ali, 2024; USAID, 2024).

Colaadhaha joogtada ah iyo masiibooyinka dabiiciga ah ee soo noqnoqda ee Soomaaliya ayaa si daran u wiiqay **kaabayaasha (1B)** jiray — laga bilaabo gaadiidka illaa isgaarsiinta ee nidaamka beeraha — oo ka hor istaagay dayactirka iyo hormarinta kaabayaasha cusub, gaar ahaan meelaha fog iyo baadiyaha (Verhoeven, 2024; Adelphi, 2022). Saadaasha isbedelka cimilada waxay muujineysaa in masiibooyinka dabiiciga ah ee sii xoogaysanaya ay culays ku sii kordhinayaan kaabayaasha Soomaaliya, taasoo uga sii darsiineyso qataraha musiibada (Adelphi, 2022). Wadanka wuxuu wajahayaa caqabado badan oo ay wehliyaan isku xirkooda wadada: kaliya boqolkiiba 13% oo wadooyinka ayaa laami leh, iyo 90% oo kuwaas waxay ku jiraan xaalad liidato. Tani waxay caqabad ku tahay helitaanka iyo gooniyeynta bulshooyinka inta lagu jiro xiliyada fatahaada iyo roobaadka (ITA, 2024; Adelphi, 2022). Soomaaliya ayaa sidoo kale laheyn kaabayaasha kormeerida kaabayaasha muhiimka ah, sida xarumaha cimilada iyo nidaamyada xogta, taasoo xadideyso warbixinta saxan ee cilmiada iyo diyaargarowga dalka intiisa badan (Quevedo et al, 2023). In kastoo cilmi baaristeenaa ay diirada saarto bulshooyinka xoolodhaqato beeraley ah iyo, sidaas darteed, xaalada miyiga, waxaa sidoo kale muhiim ah in la isla qiro in magaaleynta degdeg ah ee Soomaaliya ay u keento caqabado hor leh iyadoo dadyowga u barakaca caasimadaha sida Muqdisho, Boorama iyo Baydhaba iyadoo raadinayo badqab iyo fursado (Cities Alliance, 2021; Adelphi, 2022; Arush, 2024). Tan waxay sii adkeysaa waxtarka DRR ee Soomaaliya, sida deeganada aan rasmiga aheyn ee lagu baalarinayo adeegyada degmada ay culeys ku hayaan caasimadaha (Abdi Sheikh & Weingartner, 2022; Taruri et al, 2020) Qulqulka magaalada ayaa sii kiciyay xiisadaha lahaanshaha dhulka iyo helida illaha muhiimka ah oo waxay adkeysaa maareynta baahiyaha dadka martida loo yahay iyo kuwa barakacay. **Caqabadaha dhaqaale (1C)** ayaa caqabad dheeraad ah ku ah dadaalada DRR: Soomaaliya waxay la dhibaatootaa inay sugto lacagaha qaranka iyo caalamiga ah ee looga baahanyahay la qabsiga cimilada iyo barnaamijyada adkeysiga dhisida, iyadoo badanaa la mudnaan siinayo maalgashiga dhaqaake yarida jawaabaha muddada gaaban oo xalalka muddada dheer (de Zoysa & Tye, 2023; Quevedo et al., 2023).

SABABTA KEENTAY 2: Waxtar la'aanta DRR

Aan ku filneyn **awooda farsamada (2A)** waxay caqabad ku noqotaa qaababka casriga ah iyo kuwa soo jireenka ah ee DRR ee Soomaaliya, taasoo gacan ka geysata barnaamijyada aan waxtarka lahayn ee oo badanaa ku guuldareysta inay gaarto bulshooyinka nugul. Gaar ahaan, ciladaha ka jira waaxda saadaasha hawada gobolka iyo nidaamyada digniinta ugu horeysa waxay hor istaagaan digniinaha hore ee waqtiga musiibada, taasoo dhalineysa kalsooni darada bulshooyinka ay saameysay (Abdi Sheikh & Weingartner, 2022; Mohamed & Scoones, 2023). Xog aruurinta xadidan ayaa sii wiiqeysa **qaababka casriga ee DRR**, gaar ahaan aagaga nasiibada u nugul ee iyaga ku tiirsan, iyadoo **qaababka LITK** ay caqabad ku tahay cilmi wareejin la'aanta saameysay dhowrka jiil. Waxaan oo dhan waxay ka sii darsiyaan barakaca iyo isbedelka cimilada—ay keentay habsiima la'aanta (UNDRR, 2024; Ali, 2024; Nasib, 2024).

Xiriirinta xaddidan (2B) ee ka dhexeeya dawladda iyo hayadaha kale ee heerarka kala duwan ayaa caqabado dheeraad ah hortaagan hirgelinta DRR ee Soomaaliya, inkasta oo qaab-dhismeedkeeda siyaasadeed ee adag ee u-diyaargarowga cimilada. Awoodda hay'adeed iyo xiriirinta xaddidan, oo ay weheliso qorshaynta la qabsiga bulshada-xuddunta xaddidan, waxay DRR ka dhigtaa mid aan waxtar lahayn (de Zoysa & Tye, 2023; Verhoeven, 2024). Qataraha amniga ee koonfurta Soomaaliya waxay sii carqaladeysaa isu socodka, taasoo carqaladeysa xiriirinta wax ku oolka ah iyo DRR (Arush, 2024; Ali, 2024; Abdi Sheikh & Weingartner, 2022). **Murugada deegaanka (2C)**, oo ay ku jiraan korodhka masiibooyinka dabiiciga ah iyo heerkulka sare u kaca, waxay ka sii darsiisaa caqabadaha DRR: wabiyada muhiimka ah, oo ay ku jiraan Juba iyo Shabeelle, waxay wajahayaan qataro roob la'aan ah iyo dhismaha biyo xireenada sare ee Itoobiya, oo laga yaabo inay sii kordhiyaan qilaafaha biyaha (Sagliocco, 2024; USAID, 2024; Adelphi, 2022). Ugu dambeyntii, la'aanta **illaha dhaqaalaha (2D)** heerka qoysku wuxuu si daran u xadidaa DRR, iyo qoysaska saboolka ee ay colaada saameysay ee aan u suurtoogleynin inay dhisaan adkeysiga, taasoo u horseedeyso dhaqamada xun xun, sida soosaarka dhuxusha iyo daaqsinka xad dhaafka ah, taasoo sii xaalufisa qeyraadka dabiiciga ah oo kordhisa nuglaanshaha abaarta iyo xaalufinta (Cities Alliance, 2021) ; Njenga, 2024; Ali, 2024; Adelphi, 2022). Tusaale ahaan, sida waafaqsan Axdiga Qaramada Midoobay ee La-dagaalanka Xaalufinta (UNCCD), ku dhawaad 8.2 milyan geedo ayaa loo jaray soo saarista dhuxusha ee Soomaaliya inta u dhaxeysay 2011 iyo 2017 oo keliya (Kahiye, 2021).

DHINACA DRR DHAMEYSTIRAN OO LA QABSI LEH

Si loo go'aamiyo sida laga yaabo in la isugu dhafo qaababka dhaqanka iyo casriga ah ee DRR si kor loogu qaado adkeysiga cimilada guud iyo la qabsi leh oo bulshooyinka beeraleyda ee Afgaanistaan iyo Soomaaliya, waxaan ku bilownay qaabeynta dhuleed ee waxa horay u jiray. Iyadoo loo marayo cilmi baaris adag, wareysiyada xog geliyayaasha ee qubarada deegaanka iyo caalamiga ah iyo isticmaalka caqabada onleenka isku-dhafka, waxaan soo saarnay tejnoolijiyad kala duwan ee ku saleysan sidoo kale sida qaababka LITK ee DRR. Waxaan kadib mudnaanta siinay qaababkaan ku

saleysan 1) ku haboonaantooda xaaladaha Afgaanistaan iyo Soomaaliya; 2) isticmaalka fatahaada, abaarta, roobka aan joogtada aheyn iyo kuleylka; iyo xalalka tejnoolijiyada kaliya, 3) dokumentigooda imaan karo, sare u qaadida, ama u suurtoogelinta LITK. Ugu dambeyntii, iyadoo loo marayo tababarada naqshada ee Farsamada IRC, Hal abuurka, iyo kooxaha wadamada Afgaanistaan iyo Soomaaliya, waxaan isku darnay oo aan isbarbardhignay tejnoolijiyada la mudnaan siiyay iyo qaababka LITK inay soo gaaraan qeybta afkaaraha lix xal (**Jaantuska 4**) kaasoo mid walba wax ka qabto sababaha kala duwan ee dhibaataada keenay (**Jaantuska 2**). Hoos waa dulmarka qeybteena xalalka illaa iyo hadda:

JAANTUSKA 4: Qeybta Afkaaraha Xalka Hore

1	Fikirka Xalka: Fasiraada tejnoolijiyada LITK iyo kormeerida kuwa weyn (*ayaa sidoo kale ah nidaam lagu dhafayo xalalka kale)	QUSEEYO:
Maxay xalisaa	Kormeerada LITK ee cimilada iyo isbadelka cimilada ayaa ah kuwa si sareyso loo soo koobay oo la soo aruurin oo aan loo qiimeyn waqti dhab ah si loo kabo saadaasha oo saadaalinta tejnoolijiyada iyo falanqeynada.	AFG SOM
Sida ay u shaqeyso	Haystayaasha la qoondeeyay ee LITK waxay qoreysaa kormeeradooda iyo saadaalinta, taasoo loo diro xarun tejnoolijiyad oo la isku darayo, la falanqeynayo oo lagu wada tixraacayo sawirka fogaan aragga ee nidaamka tejnoolijiyada. Xogta ayaa kadib dib loogu celiyaa bulshooyinka iyo/ama lagu dhafay tallaabooyinka jawaabta masiibada.	
Natiijooyinka	Dukumeenti iyo xiriirinta LITK ▪ Saadaasha saxda ah ee dhacdooyinka cimilada masiibada ah ▪ Xogta la shaqayn karo in lagu dhex daro hababka kale ee DRR	
Natiijooyinka	Qaab dhismeedka la xoojiyay ee DRR oo lagu dhafay LITK ▪ Qasaaraha la yareeyay ee nolol maalmeedka iyo hantiyada sabab la xiriirto masiibooyinka	
Sababta keentay waa la sheegay	(2A) DRR Aan waxtar laheyn - Awooda farsamada (casri iyo dhaqan)	
Su'aalaha cilmi baarista tusaalaha oo wajiga xiggo	<ul style="list-style-type: none">▪ Xog noocee ayaa aad ugu badan in laga aruuriyo waayeelka?▪ Waa maxay xaaladaha hoos yaalo taasoo waayeelka laga yaabo inay la wadaagaan saadaalintooda iyo cilmiga?▪ Sidee ayaa laga yaabaa inaan u wada tixraacno tallooyinka ka imaanayo waayeelka iyo falanqeynada farsamada si loo hubiyo ku kalsoonaanta deegaanka isbadelayo?	

2

Fikirka Xalka: Maareynta dhulka dooga oo loo marayo ogaanshaha fog iyo cuntada kale ee xoolaha

QUSEEYO:

Maxay xalisaa	Qaababka hadda ee wareegga daaqa iyo beerista dhirta daaqa iyo geedaha waxay keenayaan xaalufka dhulka daaqa iyo cunto aan ku filneyn oo xoolaha ah. Tan ka sii darsiineyso colaada iyo dhacdooyinka cimilada daran sida abaaraha iyo dhul go'a.
Sida ay u shaqeyso	Dhul daaqsimeedka la heli karo waxaa lagu qiimeeyaa qalabka, iyadoo laga reebayo meelaha dhulku uu burburay ama aan la geli karin sababo amni awgood, iyo iyadoo la adeegsanayo saadaasha si loo kormeero isbeddelka dhirta (daaqa). Xaaladaha aan la filayn in dhul daaqsimeedku uu dabooli karo baahiyaha xoolaha, bulshooyinka ayaa lagu wargeliyaa inay beddelaan ama ku daraan daaqsiga cunto kale oo kale, sida cunto hydroponic ah oo xoolo-dhaqatadu ay taageero ka helaan inay soo saaraan.
Natiijooyinka	Socodka badqabka ah ee xayawaanada iyo dadka ▪ Dhul daaqsimeed badan oo la heli karo iyo waara ▪ Murugo yar oo xoolaha ▪ Illaha cunta dheeraad ah
Natiijooyinka	Helista badan ee dhulka daaqa ▪ Helitaanka la kordhiyay ee tallooyinka xoolo dhaqatada ▪ Daqliga qoyska kordhay ▪ Yaraanshaha qasaaraha xoolaha sabab la xiriirto masiibooyinka ▪ Yaraanshaha qasaaraha xoolaha sabab la xiriirto masiibooyinka ▪ Yaraanshaha xaalufka dhulka sabab la xiriirto socdaalka ama masiibooyinka
Sababta keentay waa la sheegay	(2A) DRR Aan waxtar laheyn - Awooda farsamada (casri iyo dhaqan) (2B) DRR aan waxtar lahayn - Xiriirinta (heerka bulshada) (2C) Waxtar la'aanta DRR - Murugada deegaanka
Qayb kamid ah Su'aalo cilmi baaris oo loogu talagalay wejiga xiga	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Sidee bay xalintan u saameyn kartaa maamulka wadajirka ah ee kheyraadka, sideese uga sii fikiri karnaa oo uga hortagi karnaa khilaafaadka kheyraadka? ▪ macluumaad nooc ee ah ayay Bulshooyinku rabaan inay ku wargeliyaan go'aan-qaadashadooda? ▪ Geedahee iyo cowskee ayaa aad ugu haboon cuntada kale?

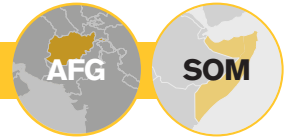
3

Fikirka Xalka: Ku dhafida DRR ee dhaqanka

QUSEEYO:

Maxay xalisaa	Luminta dhaqamada LITK DRR sabab la xiriirto cilmi wareejinta saameysay dhowr jiil iyo yareynta keeneysa diyaargarow iyo jawaab aan ku filneyn
Sida ay u shaqeyso	Ilaaliyayaasha bulshada ee LITK, hoggaamiyayaasha dhaqanka iyo kooxaha dhalinyarada ayaa iska kaashanaya sidii aqoonta asaliga ah loogu dari lahaa dhaqamada dhaqanka, dabaaldegyada, agabka iyo meelaha casriga ah ee dhaqanka dhalinyarada.
Natiijooyinka	Ku faafinta heesaha, dharka iyo dhaqamada baraya ama muujinaya caalamdaah DRR iyo hababka ugu wanaagsan ee LITK
Natiijooyinka	Ilalinta la kordhiyay ee LITK oo DRR ▪ Isticmaalka la kordhiyay ee LITK oo DRR ▪ Yareynta qasaaraha xoolaha sabab la xiriirto masiibooyinka
Sababta keentay waa la sheegay	(2A) DRR Aan waxtar laheyn - Awooda farsamada (casri iyo dhaqan) (2B) DRR aan waxtar lahayn - Xiriirinta (heerka bulshada)
Su'aalaha cilmi baarista tusaalaha oo wajiga xiggo	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Waa maxay meelaha dhaqanka ee mudnaanta la siinayo si loo hubiyo muhiimada balaaran xubnaha bulshada oo dhan? ▪ Waa maxay farqiga dhaqanka ee jiilasha kala duwan ee la tixgelinayo? ▪ Sidee tiknoolajiyada loogu adeegsan karaa in lagu dhiirrigeliyo isku-darka DRR ee dhaqanka?

Maxay xalisaa	Khasaaraha dalagga iyo kheyraadka oo ka dhasha saadaasha liidata ee xaaladaha abaaraha iyo jawaabaha aan waxtarka lahayn ee aan waqtigooda ku habboonayn
Sida ay u shaqeeyso	Markii abaarta lagu saadaaliyo dhinaca ogaanshaha fog iyo falanqeynada LITK, bulshooyinka waxaa lagu dhiirgeliyaa inay qaadaan tallaabooyin gaar ah oo nooca qatarta, waqtiga jawaabta la heli karo iyo qarashka yar. Bulshooyinka waxay maalgeliyaan tallaabooyinka qaali ah ee ilaalinta dalagga, sida buufinta biostimulant-ka dabiiciga ah, barkadaha biyaha ama diyaarinta abuurka, oo keliya haddii algorithm-ku uu u arko inay tahay tallaabada ugu waxtarka badan ee kharashka. Qarashka yar waxaa lagu qiimeeyaa doorbiditaanada bulshada, tixgelinada aqoonsiga bulshada, qiimaha suuqa iyo arrimaha kale ee daneeyayaasha aqoonsadaan.
Natiijooyinka	Isticmaal aad waxtar u ah ee xeeladaha yareynta abaarta si loo yareeyo qasaaraha miraha ▪ Isticmaal aad ugu haboon iyo waara oo illaha deegaanka ▪ Isticmaalka qarashka yar ee illaha qoyska ▪ Mugga la qabsiga kordhay
Natiijooyinka	Yaraanshaha qasaaraha dalaga ▪ Helitaanka kordhay ee illaha la qabsiga ▪ Daqliga qoyska kordhay ▪ Yaraanshaha qasaaraha xoolaha sabab la xiriirto masiibooyinka
Sababta keentay waa la sheegay	(2A) DRR Aan waxtar laheyn - Awooda farsamada (casri iyo dhaqan) (2B) DRR aan waxtar lahayn - Xiriirinta (heerka bulshada) (2D) Waxtar la'aanta DRR - Illaha dhaqaalaha (heerka qoyska)
Su'aalaha cilmi baarista tusaalaha oo wajiga xiggo	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Tallaabooyinkee la filayaa ee abaarta la xiriirto ayaa suurto gal u ah howshaan? ▪ Sidee ayaan u hubin karnaa kalsoonida bulshada ee tallooyinka? ▪ Farsamooyinkee dhaqaale, ee jiray ama cusub, ayaa loo baahanyahay in lagu taageero tallaabada waxtarka ah ee jawaabta u ah digniinada?

Maxay xalisaa	Dhul go' iyo fatahaada joogtada ah, maareynta aan ku filneyn iyo/ama harka biyaha aan la isku daba ridin
Sida ay u shaqeeyso	Beerashada xeeladeysan iyo maareynta kaymaha, sida keymaha miraha geedaha ee Afgaanistaan, ayaa muhiim u ah maareynta harka biyaha, nuugida biyaha xad dhaafka ah iyo xasilinta dhulka. Tejnoolijiyada waxay aqoonsataa goobaha beerista ugu fiican iyo tallaabooyinka dheeraadka ah ee maareynta harka biyaha. Qoysaska ku jira barnaamijka waxay helayaan abuurka iyo geedaha weyn oo keymaha. Loosaska geedaha miraha waxaa loo yaqaan sida "casriga cimilada" oo waxaa looga iibiyaa qiimo jaban suuqyada Galbeedkasi ay u dhimaan qarashaadka keymaha.
Natiijooyinka	Abuurista kaabayaasha dabiiciga ah ee DRR ▪ Hordhaca qulqulada daqliga dheeraadka ah oo bulshooyinka deegaanka ▪ Fiitareynta dabiiciga ah ee illaha biyaha deegaanka ▪ Sameynta qulqulka daqliga waara, jiilal badan oo qoysaska ka qeybqaadanayo
Natiijooyinka	Yareynta nabaad guurka ciida ▪ Yareynta sagxad ku socoshada biyaha ▪ Jaajgareynta biyaha dhulka oo kordhay ▪ Yareynta dhacdooyinka muuqaalada dhulka iyo fatahaada ▪ Daqliga qoyska oo kordho ▪ Yareynta qasaaraha xoolaha sabab la xiriirto masiibooyinka
Sababta keentay waa la sheegay	(1B) Maqnaanshaha DRR - Kaabayaasha (2A) DRR Aan waxtar laheyn - Awooda farsamada (casri iyo dhaqan) (2D) Waxtar la'aanta DRR - Illaha dhaqaalaha (heerka qoyska)
Su'aalaha cilmi baarista tusaalaha oo wajiga xiggo	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Tallooyinkee ayaa loo baahanyahay bulshada si ay u guuleysato? ▪ Waa maxay boqolkiiba goobaha kaymaha ee la soo jeediyay ee ku yaal meelaha fatahaadaha iyo dhul go'ay ay khatar ku yihiin deegaannada iyo nololsha dadka? ▪ Xiriiradee suuqa ayaa la heli karaa/muhiim u ah iibinada miraha geedaha ee jira kara?

Maxay xalisaa	Biyoy yarida iyo keydinta liidata ee biyaha iyo qeybinta inta lagu jiro muddooyinka qalalan oo dheer (abaaraha), isticmaalka badan ee illaha biyaha dhulka ee beeraleyda iyo xoola dhaqatada, iyo isticmaalka biyaha iyo maaraynta biyaha aan ku filneyn
Sida ay u shaqeyso	Dib-u-habaynta meelaha biyaha dhaqameed ee laga soo galo iyo kanaalada qaybinta waxaa mudnaanta la siiyaa iyadoo lagu saleynayo wax-soo-saarka saxda ah ee biyaha iyo xisaabinta isticmaalka dadka/xoolaha. Guddiyada biyaha deegaanka waxay isticmaalaan qariiradaha isticmaalka dhulka, ogaanshaha ciida, cabirada biyaha iyo ogaanshaha fog ee lagu go'aansado dayactirka kaabayaasha iyo mudnaanada dhismaha sidoo kale sida qiyamka keydka biyaha la bartilmaameedsaday. Al waxay bixisaa tallooyinka tejnoolijiyada oo farsamooyinka keydinta biyaha oo ku filan, kuwaas oo ay kabaan wakiilada DRR.
Natijoooyinka	Hormarinta keydiyayaasha biyaha waxtarka badan leh iyo la hagaajiyay oo qoysaska iyo bulshooyinka beeraleyda
Natijoooyinka	Helitaanka biyaha kordhay iyo diyaarsanaantooda ▪ Yareynta qasaaraha xoolaha iyo hantiyada sabab la xiriro masiibooyinka ▪ Istimcaalka ku fillan ee biyaha oo kordhay ▪ Yareynta qilaafka ku aadan illaha biyaha ▪ Awooda kordhay ee bulshooyinka beeraleyda si ay u yareeyaan masiibooyinka cimilada la xiriro sida abaarta
Sababta keentay waa la sheegay	(1B) Maqnaanshaha DRR - kaabayaasha (2A) DRR Aan waxtar laheyn - Awooda farsamada (casri iyo dhaqan) (2C) Waxtar la'aanta DRR - Murugada deegaanka
Su'aalaha cilmi baarista tusaalaha oo wajiga xiggo	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Waa maxay kaabayaasha dhaqameed ee weli khuseeya bulshooyinka maanta? ▪ Sidee ayaa loogu hagaajin karaa si aad u waarsan si ay u daboosho labadaha aadanaha iyo xoolaha miraha (xoolaha iyo dhirta)? ▪ Waa maxay shaqada, kheyraadka iyo heshiisyada bulsho ee lagama maarmaanka u ah dib-u-habaynta iyo maareynta dhismayaashan?

Wajiga xiggo, waxaan sameyneynaa hababka afkaaraha xalal fudud oo la taaban karo si loogu tijaabiyo macaamiisha iyo daneeyayaasah deegaanka ee bulshooyinka beeraleyda ee Afgaanistaan iyo Soomaaliya iyadoo ujeedada tahay in la falanqeyo fikradaha jiray iyo soo saarista kuwa cusub. Meelaheena muhiimka ah ee weydiinta waxaa ka mid ah waayo aragnimada dhibaataada macaamiisha, sida ay hadda wax uga qabtaan (ama aysan wax uga qaban), doorbiditaanada DRR iyo baahida iyo sida laga yaabo in isbadelada colaada loo dhaxgeliyo afkaaraheena. Intaa waxaa dheer, waxaan kala qeybgaleynaa jaalalka hirgeliyay xalalka tejnoolijiyada la midka ah ee xaaladaha la midka ah si aan uga faa'idayano waayo aragnimada oo aan u ogeysiineyno shaqadeena. Ugu dambeyntii, waxaan hormarineynaa sharaxaada marinada lagu cabiro oo lagu qiyaaso baaxada iyo saameynta fikrad walba; waxaan kadib ka faa'ideynaa xogtaan, oo ay wehliyaan jawaab celinta jaalka iyo cadeynta jirtay, si loo aqoonsado xalalka ugu rajo gelinta badan ee hormarka. Waxaa muhiim ah in la ogaado marxaladaan fikradaha aad ayay u horeeyaan oo leh sharaxaado hoose, oo ay u badan tahay inay matalaan baaxad balaaran oo kala duwan iyo saameynta imaan karto. Ujeedkeena ayaa ah soo saarista tiro badan oo afkaaraha oo aan u isticmaali karno falanqeynta adag si aan u aqoonsano qeybtee hoose ayaa leh tayada ugu fiican.

Iyadoo loo marayo nidaamkaan, waxaan isku dareynaa cadeymo adag, taqasus farsamo iyo mid guud, maskax xeeladeysan iyo mustaqbalka ku xiran iyo naqshada isticmaalaha xudunta u ah si loo soo saaro oo loo aqoonsado xalalka ay bulshada hogaamiso ee mudnaanta siiso doorbiditaanada iyo baahiyaha bulshooyinka dhibaataada badan.

BAAHIDA TALLAABADA CAALAMIGA AH

Iyadoo Afgaanistaan iyo Soomaaliya ay wajahayaan caqabadaha deegaanka ee DRR, arrinta muhiimka u ah waa la'aanta maalgelinta caalamiga ah oo la qabsiga goobaha ugu nugul. Ka adkaanshaha caqabadahaan si loo sii wado hormarinta oo ugu dambeyntiina la hirgeliyo afkaaraha xalalka ee lagu qeexay halkaan waxay ku xirantahay wax ka qabashada caqabadaha ugu weyn ee maalgelinta caalamiga ah. Hadda, la qabsiga nuglaanshaha cimilada, wadamada ay colaada saameysay ayaa si weyn loo maalgelin sabab la xiriirto dhowr caqabado isla xiriiro. Isku celceliska, wadamadaan waxay helaan kaliya sadex ka meel hal meel oo maalgelinta la qabsiga ee wadamada aan colaada saameynin ay helaan (Crisis Group, 2024). Fahamka caqabadahaan waxay muhiim u tahay wacyigelinta taageerada

caalamka ee looga baahanyahay in lagu xoojiyo dadaallada DRR ee Afgaanistaan, Soomaaliya iyo waddamada kale ee dhibaataada badan.

Marka la eego baaxada caalamiga ah, caqabadaha ugu weyn ee ka sii darsiinaya qatarta masiibada ee dhibaataada badan ee ka imaanayo **maalgelin la'aanta (3)**, oo ay xoojiyo **kagogaanshaha qatarta (3A)** iyo kala duwanaanshaha **mudnaanada maalgelinta (3B)**. Tan waxay keentaa illaha dhaqaalaha xadidan ee loo qoondeeyay dadaalada DRR, gaar ahaan xaaladaha halka saameynada muddada gaaban ay ku adagtahay in la cabiro iyo soo noqodka maalgashiga loo arko mid aan la hubin. Intaa waxaa dheer, mudnaanada maalgelinta caalamiga ah waxay caqabad ku tahay Afgaanistaan, Soomaaliya iyo waddamada kale ee ay colaada saameysay ee doonaya inay helaan maalgelinta la qabsiga cimilada. Dhinaca kale, DRR waxaa sida caadiga ah loo kala saaraa sida mudnaanta "hormarinta", iyadoo mashaariicda wadamada colaad saameysay ay badanaa loogu yeero sida "bini'aadanimada" iyo, sidaas darteed, aan u qalmin. Dhanka kale, maalgelinta bini'aadantanimada ayaa ka gaabiyay wax ka qabashada

baahiyaha DRR sababo la xiriiro illaha xadidan, mudnaanada tartanka iyo isdhaxgal la'aanta ay wehliso xeeladaha hormarinta muddada dheer. Sida ay keentay, wadamadaan waa la maamulaa labadaba qulqulka maalgelinta, taasoo u hogaamiso hoos u dhaca la qabsiga muhiimka ah iyo niglaaanshaha saraha u kacay ee cudurada (UNEP, 2023). Xattaa markii maalgelin la heli karo, waxaa badanaa **laga dhigay wixtar la'aan (4)** ee **qaabdhismeedyada dhexe (4A)** iyo **baaxadaha maalgelinta xadidan (4B)**, taasoo mudnaanta siiso jawaabaha bani'aadanimada muddada gaaban oo dhinaca tallaabooyinka adkeysii dhisida muddada dheer, taasoo sii joogteyso niglaanshaha badelkii wax ka qabashada qataraha nidaamka jiro (IRC, 2022; Quevedo et al., 2023). Intaas waxaa dheer, badanaa lacagaha cimilada ugu daran waa in laga galaa dhinaca qaab dhismeedyada dhexe, ee dowlada abaabusho, taasoo si gaar ah caqabad ugu leh dowlada qilaafaadka saameeyo sida Afghanistan iyo Somalia, meeshaasoo xiriirka dowlada ay adkeysay colaada iyo arimaha juquraafiga iyo qeybaha weyn ee dadyowga ku nool aagaga ka baxsan ee dowlada xukunta. Tan waa sababta iskaashiyada la balaariyay ee maaliyada cimilada ay muhiim ugu tahay illaha ay u gaari karaan bulshooyinka badanaa iyaga u baahan.

JAANTUSKA 5

DHIBAATO

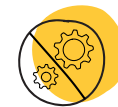
Guud ahaan dhibaatooyinka badan, qaababka heerka gobolka- iyo bulshada ay ula macaamisho DRR ma ahan dhisida bulshooyinka beeraleyda iyo xoolo dhaqatada cimilada u dul qaata, taasoo keeneyso korodhka nuugalaanshaha iyo sare u qaadida wareega xaalafunti deegaanka, saboolnimada iyo colaada.

SABABTA KEENTA 3: Maalgelin la'aan

3A:
Ka fogaanshaha halista

3B:
Maalgelinta mudnaanta leh

SABABTA KEENTA 4: Maalgelinta aan Muuqan and wixtarka lahayn.

4A:
Maalgelinta xarun dhexe

2B:
Baaxad xadidan

Ugu dambeyntii, maalgelinta la'aanta waxtarka DRR ee baaxada caalamiga ah ee nuglaanshaha cimilada, wadamada uu qilaafaadka saameeyay sida Afghanistan iyo Soomaalia — wadamada sida qiyaas la'aanta ay ula dhibaatooda saameynada dhibaatooyinka cimilada iyadoon laga eegin ku deeqida ugu yar — waxay u turjubtaa la'aanta barnaamijka waxtarka DRR oo heerarka qaranka iyo bulshada. Meelahaan banaan ee maalgelinta waxay sii wadeysaa wareega nuglaanshaha, taasoo carqaladeyso awooda bulshooyinka ee lagu dhiso adkeysiga oo ka sii darsiya qataraha saameynada isbadelka cimilada iyo falanqeynada colaada. Si loo jabiyo wareegaan oo loo gaaro cadaalada cimilada caalamiga ah, hogaamada caalamka waa inay balan qaadaan badelka awooda ee bulshooyinka dhibaatooyinka badan. Tan waxay u baahantahay:

- Hormarinta qariiradeynta dhaafsan cimilada iyo qataraha colaada ee heerka deegaanka si loo bartilmaameedsado tallaabada meesha aadka loogu baahanyahay
- Maalgelinta hal abuurka iyo la qabsiga colaada-xasaasiga iyo adkeysiga loo maro qaababka deegaanka iyo bulshada hogaamiso sida kuwa lagu soo jeediyay xaaladaan daraasada gudaheed, taasoo u baahan iskaashiyada waxtarka ah ee aan dowliga aheyn
- Ka dhigida dhaqaalaha cimilada mid simman oo ay heli karaan tallaabada illaha ku fillan

Mudnaan siinta xeeladahaan, deeq bixiyayaasha caalamiga ah waxay hubin karaan in bulshooyinka dhibaata badan ay hayaan illaha ay ugu baahanyihiin la qabsi waxtar leh iyo adkeysiga dhisida. U gudbida wax dhaafsan gargaarka muddada gaaban illaa xalalka waara wuxuu muhiim u yahay taageerida bulshooyinka deegaanka u adkeysto oo ka kabsada masiibooyinka. Kaliya dhinaca dadaal iskaashi wadajir ah ma ku xoojin karnaa dadaalada DRR gudaha Afghanistan, Soomaaliya iyo wadamada kale oo dhibaatooyinka badan, ugu dambeyntii iyadoo la kobcinayo mustaqbal aad u adkeysiga leh oo loo simman yahay.

Si loo jabiyo meertadan oo loo gaadho cadaalada cimilada aduunka, hogaamiyayaasha dunidu waa inay ka go'an tahay inay awooda u wareejiyaan bulshooyinka ee dhibaatooyinka bartamaha.

80-sanno jir Hawo, beeraley baadiyo ah, oo aad u garaneyso dhammaan saameynta sadexda xili roobeed ee guul dareystay ee Soomaaliya. Waxay ka dhigantahay luminta isheeda kaliya ee daqliga: xoolaheeda. “Abaaraha iguma cusbo, laakiin waaya aragnimadeyda, tan ayaa ah tan ugu daran ee aan arkay,” Hawo ayaa tiri.

Tixraacyada

1. Abdi Sheikh, M. and L. Weingartner. 13 Luuliyo 2022. "Digniinta hore ee bulshada hogaamiso iyo tallaabada la filayo ee Soomaaliya." Taageerida Xoolaleyda iyo Beeraleyda ee Cilmiga Dhibaatooyinka Dib u soo noqdo iyo Dheeraado (SPARC). <https://www.sparc-knowledge.org/news-blog/blog/community-led-early-warning-and-anticipatory-action-somalia>
2. Adelphi. 24 Maajo 2022. "Bogga Halista Cimilada Soomaaliya." Halista Cimilada. <https://reliefweb.int/report/somalia/weathering-risk-climate-risk-profile-somalia>
3. Afghanistankomiteen (Norwegian Afghanistan Committee). 19 Juun 2024. Qiimeynta Aasaaska ee Nolol maalmeedka Baadiyaha Afgaanistaan. <https://afghanistankomiteen.no/en/baseline-assessment-on-livelihoods-in-rural-afghanistan-after-the-talibans-return-to-power/>
4. Isbaheysiga Adkeysiga Afgaanistaan (ARC). 2016. Dhisida Adkeysiga Afgaanistaan: Qataraha dabiiciga ah, isbadelka cimilada, iyo baahiyaha bani'aadannimada. Waxaa lagu soo bandhigay Shirka Brussels 2016 ee Afghanistan. <https://www.acbar.org/upload/1516706367494.pdf>
5. Bangiga Hormarka Afrika (AfDB). 05 Juun 2024. Soomaaliya: Mashruuca Maalgelinta Qatarta Masiibada Cimilada. <https://projectsportal.afdb.org/dataportal/VProject/show/P-Z1-K00-165?cur=ua>
6. Al Jazeera. 24 Dis 2022. "Taalibaan ayaa ku amartay NGO-yada inay guryaha u diraan shaqaalaha dumarka ah." <https://www.aljazeera.com/news/2022/12/24/taliban-bans-women-from-working-for-domestic-foreign-ngos>
7. Ali, K.O. 3 Juun 2024. Wareysiga xog geliyayaasha muhiimka ah. Guddiga Samatabixinta Caalamiga ah (IRC).
8. Amarnath, G., Ghosh, S., Alahacoon, N. 2023. Wargelinta Cilmi baarista 188, Taageerada Go'aanka Digniinta Hore Abaarta ee Afgaanistaan (AF-DEWS). Machadka Maareynta Biyaha Caalamiga ah (IWMI).). doi.org/10.5337/2023.223
9. Arush, N. 28 Maajo 2024. Wareysiga xog geliyayaasha muhiimka ah. Guddiga Samatabixinta Caalamiga ah (IRC).
10. Barez, B. 4 Juun 2024. Wareysiga xog geliyayaasha muhiimka ah. Guddiga Samatabixinta Caalamiga ah (IRC).
11. Isbaheysiga Caasimadaha. 5 Agoosto 2021. "Dhisida iyo Xoojinta Bulshada Iyadoo loo marayo Maareynta Qatarta Loo dhanyahay ee Bulshada Ku saleysan." https://www.citiesalliance.org/sites/default/files/2021-08/Final_report_CfP2020_AWCC%20Somalia.pdf
12. Bogga La qabsiga Cimilada (CAP). 23 Febraayo 2024. Aalada Digniinta Hore waxay ka caawisaa inay Afgaanistaan ka soo kabsato abaarta. <https://climateadaptationplatform.com/early-warning-tool-helps-afghanistan-cope-drought/>
13. Kooxda Masiibada. 11 Juun 2024. "Iyadoo la tixgelinayo Wadamada ku jiro Colaada Saamigooda Cadaalada ah ee Maaliyada Cimilada." <https://www.crisisgroup.org/content/fair-share-of-climate-finance>
14. D'Souza, S.M. 19 Febraayo 2024. "Afgaanistaan Truncated Capacity aad uga Jawaabtid Masiibooyinka Dabiiciga ah: Miyaysan Aheyn Waqtiga Bulshada Caalamiga ah ayaa soo Farageliso?" *Joornalka Georgetown ee Arimaha Caalamiga ah*. Jaamacada Georgetown ee Dugsiga Adeega Ajaanibta Walsh. <https://gjia.georgetown.edu/2024/02/19/afghanistans-truncated-capacity-to-respond-to-natural-disasters-isnt-it-time-for-the-international-community-to-step-in>
15. de Zoysa, K., Tye, S. 18 Abriil 2023. "Boggaga ProfilesLa qabsiga: Soomaaliya." Machadka Illaha Caalamka. (WRI) <https://www.wri.org/update/profiles-adaptation-somalia>

16. Essar, M.Y., Wahdati, S., O'Sullivan, B., Nemat, A., Blanchet, K. (8 Jan 2024). Wareega masiibooyinka Afgaanistaan: Baaqa degdeg ee wadajirka caalamiga ah. *Caafimaadka Dad weynaha Caalamiga ah ee PLOS*. doi: <https://doi.org/10.1371/journal.pgph.0002751>
17. Xarunta Caalamiga ah ee Yareynta Masiibada iyo Soo kabsiga (GFDRR). Soomaaliya. <https://www.gfdr.org/fr/somalie>
18. Hay'ada Cuntada iyo Beeraha ee Qaramada Midoobay (FAO). "El Niño, Sida SWALIM u taageerto Digniinta Hore iyo Diyaargarowga." Maareynta Biyaha Soomaaliya iyo Warbixinta Dhulka (SWALIM). <https://www.faoswalim.org/article/el-niño-how-swalim-supported-early-warning-and-preparedness>
19. Hay'ada Cuntada iyo Beeraha Qaramada Midoobay (FAO). 11 Nof 2022. "Sida Soomaaliya U Isticmaasho Sunta Cayayaanka ee ay Uga Adkaato Ayaxa Saxaraha." <https://www.fao.org/newsroom/story/How-Somalia-used-biopesticides-to-win-against-desert-locusts/en>
20. Hay'ada Cuntada iyo Beeraha ee Qaramada Midoobay (FAO) iyo Xafiiska Qaramada Midoobay ee Xiriirinta Arimaha Bani'aadannimada (OCHA). 17 Maajo 2024. Aasiya iyo Baasifiga: El Niño ee Dib u eegida (2023-2024) laga bilaabo 10 Maajo 2024. <https://reliefweb.int/report/afghanistan/asia-and-pacific-el-nino-review-2023-2024-10-may-2024>
21. Giffin, K. 15 Agoosto 2022. "Hal sanno laga joogo: La wareegida Taliban iyo masiibooyinka barakaca Afgaanistaan oo isbadelayo." Xarunta Kormeerida Barakaca Gudaha (IDMC). <https://www.internal-displacement.org/expert-analysis/one-year-on-the-taliban-takeover-and-afghanistans-changing-displacement-crisis/>.
22. Kala soocida Wajiga Amniga Cuntada La isku dhafay (IPC). 27 Maajo 2024a. Afgaanistaan: Xaalada Cunto yarida Cuntada Daran oo Maarso-Abriil 2024 iyo Saadaalinta Maajo-Oktoobar 2024. Bogga IPC. <https://www.ipcinfo.org/ipc-country-analysis/details-map/en/c/1157027/?iso3=AFG>
23. Kala soocida Wajiga Amniga Cuntada La isku dhafay (IPC). 15 Febraayo 2024b. Soomaaliya: Xaalada Cunto yarida Cuntada Daran Janaayo- Maarso 2024 iyo Saadaalinta Abriil- Juun 2024. Bogga IPC. <https://www.ipcinfo.org/ipc-country-analysis/details-map/en/c/1156834/?iso3=SOM>
24. Xarunta Kormeerida Barakaca Gudaha (IDMC). 2024. Bogga Wadanka: Soomaaliya 2023 Dulmarka. <https://www.internal-displacement.org/countries/somalia/>
25. Guddiga Samatabixinta Caalamiga ah (IRC). 01 Febraayo 2024. "IRC ayaa qeylo dhaan ka soo saartay maadaama dilaaca shuban biyoodka oo sare uga kacay Soomaaliya kadib roobabka El Niño." *War Saxaafadeedka*. <https://www.rescue.org/press-release/irc-raises-alarm-cholera-outbreak-surges-somalia-following-el-nino-rains>
26. Guddiga Samatabixinta Caalamiga ah (IRC). 17 Maajo 2024a. "Masiibooyinka Afgaanistaan: Waxa aad u baahantahay inaad ogaatid iyo sida loo caawiyo." Liiska wargelinta Xaalada degdega 2024. <https://www.rescue.org/article/crisis-afghanistan-what-you-need-know-and-how-help>
27. Guddiga Samatabixinta Caalamiga ah (IRC). 11 Maajo 2024b. "Ugu yaraan 250 qof ayaa ku dhintay fatahaada ugu weyn ee Afgaanistaan; kumanaan qoysas ayaa laga jaray adeegyada muhiimka ah." *War Saxaafadeedka*. Kabul, Afghanistan. <https://www.rescue.org/press-release/irc-least-250-lives-lost-major-flooding-afghanistan-thousands-families-cut-essential>
28. Maamulka Ganacsiga Caalamiga ah (ITA). 22 Janaayo 2024. Kaabayaasha Dhaqaale, Wadooyinka, Eeraboorada, iyo Dakadaha badda. Soomaaliya — Hagaha Ganacsiga Wadanka. <https://www.trade.gov/country-commercial-guides/somalia-economic-infrastructure-roads-airports-and-seaports>
29. Kahiye, M. 17 Juun 2021. "Taqasusyada deegaanka: Baahida Dhuxusha Soomaaliya ee Shidaalka Saxaraha, Abaarta." *Codka Ameerika*. https://www.voanews.com/a/africa_environmentalists-demand-somali-charcoal-fueling-desertification-drought/6207144.html
30. Kumar, R. 18 Juun 2024. "Sida ay Taliban ugu darto dhibaatada Afgaanistaan markii ay timaado masiibooyinka ay cimilada xoojiso." *Raadiyowga Dadweynaha Qaranka (NPR)*. <https://www.npr.org/sections/goats-and-soda/2024/06/04/g-s1-2714/afghanistan-flooding-crisis-taliban-sanctions>

31. Liakos, C., E. Popalzai, S. Akbarzai, M. Tawfeeq, I. Kottasová. 26 Diseembar 2022. "Kooxaha gargaarka ajaanibta ugu weyn oo hakiyay shaqada Afgaanistaan kadib markii ay Taliban ka mamnuucday shaqaalaha dumarka." CNN. cnn.com/2022/12/25/asia/afghanistan-ngos-suspend-programs-taliban-work-ban-intl/index.html
32. Mohamed, T. iyo I. Scoones. 12 Maajo 2023. "Nidaamyada digniinta hore ee deegaanka: saadaalinayo mustaqbalka markii waxyaabaha aanan aad loo hubin." PASTRES. <https://pastres.org/2023/05/12/local-early-warning-systems-predicting-the-future-when-things-are-so-uncertain/>
33. Nasib, M.H., 22 Maajo 2024 Wareysiga xog geliyayaasha muhiimka ah. Guddiga Samatabixinta Caalamiga ah (IRC).
34. Njenga, M. 3 Juun 2024. Wareysiga xog geliyayaasha muhiimka ah. Guddiga Samatabixinta Caalamiga ah (IRC).
35. Hal abuurka La qabsiga Caalamiga ah ee Notre Dame (ND-GAIN). Qiimeynta Wadanka. Lifaafa Wadanka Faa'idada-ND. Jaamacada Notre Dame. La galay 20 Juun 2024. <https://gain.nd.edu/our-work/country-index/rankings/>
36. Quevedo, A., Kazmi, B.A., Loyaan, F., Gulati, M., et al. Sebteembar 2023. "Maalgelinta La qabsiga Cimilada ee Wadamada Burbrusan: Xaalada Soomaaliya." Soo koobida Xeerka. Taageerida Xoolaleyda iyo Beeraleyda ee Dhibaatooyinka Dib u soo noqdo iyo Dheeraado (SPARC). <https://www.sparc-knowledge.org/sites/default/files/documents/resources/financing-climate-adaptation-in-fragile-states-a-case-of-somalia-policy-brief.pdf>
37. Ranghieri, F., Fallesen, D, Longman, B, et al. 2017. Bogga Qatarta Masiibada: Afgaanistaan. Machadka Bangiga Aduunka, Xarunta Caalamiga ah ee Yareynta Qatarta Masiibada iyo Soo kabsashada (GFDRR). <https://www.preventionweb.net/publication/disaster-risk-profile-afghanistan>
38. Sagliocco, L. 7 Juun 2024. Wareysiga xog geliyayaasha muhiimka ah. Guddiga Samatabixinta Caalamiga ah (IRC).
39. Sajid, A.. 23 Maajo 2024. Wareysiga xog geliyayaasha muhiimka ah. Guddiga Samatabixinta Caalamiga ah (IRC).
40. Seerat, R. 11 Maajo 2023. "Falanqeynta miisaaniyada Taliban ee 2023-24: Mudnaan siinta qarash isticmaalka milyariga ayaa ka badan daryeelka muwaadinka." *Waqtiyada Zan*. <https://zantimes.com/2023/05/11/analyzing-the-taliban-budget-for-2023-24-prioritizing-military-spending-over-citizen-welfare/>
41. Taruri, M., L. Bennison, S. Kirubi, and A. Galli. 2020. *Qaabka daneeyayaasha badan ee barajaca magaalada ee Soomaaliya*. Dib u eegida Socdaalka Qasabka ah. <https://www.fmreview.org/taruri-bennison-kirubi-galli/>
42. TRT Afrika. (2024, Maarso 4). *Abaarta iyo fatahaadaha: Caymiska xoolaha ma yahay qaabka looga baxo xoola dhaqada ee Soomaaliya?* <https://trtafrika.com/africa/drought-and-floods-is-livestock-insurance-the-way-out-for-herders-in-somalia-17224049>
43. Barnaamijka Hormarinta Qaramada Midoobay (UNDP). 11 Juun 2024. Fatahaadaha Deyrta ee Soomaaliya 2023: Qiimeynta Degdga ah ee Baahiyaha Masiibada Kadib. <https://www.aundp.org/somalia/publications/deyr-floods-somalia-2023-rapid-post-disaster-needs-assessment>
44. Barnaamijka Deegaanka Qaramada Midoobay (UNEP). 02 Nofeembar 2023. "Maadaama saameynada cimilada ay degdegeyso, farqiga maaliyada ee dadaalada la qabsiga ugu yaraan boqolkiiba 50% oo ka weyn afkaarta." *War Saxaafadeedka*. <https://www.unep.org/news-and-stories/press-release/climate-impacts-accelerate-finance-gap-adaptation-efforts-least-50>.
45. Xafiiska Qaramada Midoobay ee Xiriirinta Arrimaha Bini'aadannimada (OCHA). 23 Dis 2023. Baahiyaha Bani'aadannimada iyo Qorshaha Ka jawaabida Afghanistan 2024. <https://reliefweb.int/report/afghanistan/afghanistan-humanitarian-needs-and-response-plan-2024-december-2023-endarips>

46. Xafiiska Qaramada Midoobay ee Xiriirinta Arrimaha Bini'aadannimada (OCHA). 16 Maajo 2024. Afghaanistaan: Qorshaha tallaabada hore ee bilowga tartiibka ah oo abaaraha - diyaargarowga abaarta, Maajo 2024. <https://reliefweb.int/report/afghanistan/afghanistan-slow-onset-early-action-plan-drought-drought-preparedness-may-2024>
47. Xafiiska Qaramada Midoobay ee Yareynta Qatarta Masiibada (UNDRR) (2020). Yareynta Qatarta Masiibada ee Afghaanistaan: Wargelinta Xaalada 2020. Bangkok, Thailand, Xafiiska Qaramada Midoobay ee Yareynta Qatarta Masiibada (UNDRR), Xafiiska Goboleedka Aasiyada iyo Baasifiga.
48. Hay'ada Mareykanka ee Hormarinta Caalamiga ah (USAID). 15 Maarso 2024. "Qataraha cimilada ee adkeysiga iyo amniga cuntada oo Juquraafiga Caawinta Bani'aadannimada: Soomaaliya." <https://reliefweb.int/report/somalia/climate-risks-resilience-and-food-security-bureau-humanitarian-assistance-geographies-somalia>
49. Hay'ada Mareykanka ee Hormarinta Caalamiga ah (USAID). 2020. "Iskaashiga Adkeysiga Soomaaliya." Xarunta Waxbarashada Adkeysiga Geeska. <https://hornresiliencelearning.org/country/somalia/>
50. Verhoeven, H. 28 Maajo 2024. *Abaaraha, colaadaha, iyo wareegga aqoonta cimilada ee Soomaaliya*. Dugsiga Harvard Kennedy. <https://www.hks.harvard.edu/centers/cid/voices/drought-conflict-and-circulation-climate-knowledge-somalia>
51. Wong, M. 17 Agoosto 2023. *Sahminta fursadaha maalgashiga oo waaxda xoolaha ee Soomaaliya*. Machadka Cilmi baarista Xoolaha Caalamiga ah (ILRI). CGIAR. <https://www.ilri.org/news/exploring-investment-opportunities-livestock-sector-somalia#:~:text=Somalia%2520has%2520a%2520large%2520livestock,45%2525%2520to%2520the%2520national%2520GDP>
52. Bangiga Caalamiga ah. 2018. *Dhinaca Ka soo kabsashada iyo Adkeysiga Abaarta: Saameynta Abaarta iyo Qiimeynta Baahiyaha Soomaaliya iyo Qaab dhismeedka Ka soo kabsashada iyo Adkeysiga*. <https://documents1.worldbank.org/curated/en/339531516991002333/pdf/122990-Revised-PUBLIC-Somalia-Executive-Brief-180111-Digital.pdf>
53. World Meteorological Organization (WMO). n.d. Mashruuca Nidaamka Digniinta Hore ee Afghaanistaan. <https://community.wmo.int/en/projects/afghanistan-early-warning-system-project>.